

Pravda – právo na ni / Právo na pravdu

Mezi lidskými právy je jedno zcela základní, i když zatím nebylo formulováno a s největší pravděpodobností formulováno hned tak nebude: je to právo na pravdu. Zatím se mluví třeba o právu na informace, na svobodu názorů, na svobodu náboženství nebo víry, na svobodu vzdělání apod., ale o právu na pravdu se nemluví. Zatímco v ideovém (filosofickém) ohledu se myšlenka lidských práv stále ještě opírá o zastaralou a nedržitelnou koncepci „přirozenosti“, v tomto ohledu se dostalo značných možností a velkého prostoru právě postmodernímu názoru, že pravda je soukromou záležitostí každého člověka podobně jako třeba konfese nebo stranická příslušnost atd. Mám za to, že stojí za promyšlení Rádlův pokus vyhnout se jak subjektivismu, tak také objektivizaci v pojetí pravdy, a také možnost aplikace jeho myšlenky na všechno „pravé“, tedy také na právo a jednotlivá „práva“ (a svobody atd.). Ve smyslu Rádlovy myšlenky není pravda – a pro nás nyní právo resp. základní lidská práva – chápána jako výbava každého člověka, nýbrž spíše jako situace či prostředí, do něhož se každý člověk rodí – ovšem prostředí jiného typu a jiné úrovně, než o jaké mluví psychologie, sociologie, historie atd. Rádl říká, že pravdu nemáme, ale že se do pravdy rodíme. Když to aplikujeme na právo, znamená to, že se člověk rodí také do svých práv, nikoliv že je má, že je jimi vybaven, ani že se mu jich dostává od někoho, od společnosti, od vlády apod. Z toho pak vyplývá, že je nutno s každým člověkem jednat jako s bytostí, která se narodila do svých práv, a tudíž respektovat nejen tu zrozenou bytost, ale také a zejména její práva, do nichž se narodila. Když se však narodila do práv, znamená to, že lidská práva předcházejí člověka. To má dobrý smysl: to, že musíme respektovat lidská práva příštích generací, dokonce generací, jejichž rodičovské a prarodičovské atd. generace se ještě nezrodily, má smysl jen tehdy, když lidská práva předcházejí člověka a když se proto člověk rodí (až) do nich. Práva jsou tedy vždycky nerozlučně spjata s povinnostmi, ale nejen tím způsobem, jak se o tom zjednodušeně mluví, totiž že zavazují toho, kdo se jich dovolává. Práva jsou principiálně závazkem, a to závazkem těch druhých: protože se každý člověk rodí do lidských práv, která ho předcházejí, jsou těmito jeho právy zavázáni druzí lidé ještě mnohem dříve, než se narodí, a ovšem i potom celou tu dobu, kdy žije. Práva jsou tedy základně a původně povinnostmi, ovšem povinnostmi těch druhých. Když to správně obrátíme, znamená to, že napřed jsou naše povinnosti k druhým lidem, a teprve na těchto povinnostech jsou založena a uskutečňována lidská práva těchto „druhých“. Jen nesmíme redukovat ony původní povinnosti na záležitost morálky, zvyklostí a tedy úrovně společnosti a vůbec lidí určité doby. A tedy: právo na pravdu je založeno na závazku vůči pravdě, na povinnosti k pravdě – a tou jsou zavázáni všichni stejně.

(Praha, 980108-2.)